

JOHN MILTON

Elveszett Paradicsom

(részlet a IV. énekből)

Ősszüleink még nem sejtik, de ez az utolsó estéjük a Paradicsomkertben – talán maguk sem tudják, mennyi ideje élnek ott, és ez nem is fontos, hiszen a Paradicsom ideje történelem előtti idő, történet előtti idő, nem is idő, mert bár Ádám és Éva élete változatos munkával telik – küzdenek az áldottan túlburjánzó flóra parkosításáért –, de az életük stationárius állapotot mutat (nincs kizárva belőle az innováció, de a változások nem extenzívek, és a bukás nem szükségszerű).

A Sátán már elindult feléjük. Kitört a Pokolból, átküzdötte magát az Őskáosz dimenziók nélküli birodalmán, az angyali terrorelhárítás és idegenrendészet járőreit megtévesztve behatolt a Teremtett Világba, majd a Paradicsomba, kikémlelte a rendszer gyenge pontját, és most tervet sző, hogy bosszút álljon a hajdani, mennybéli csatavesztésért. Az angyali karhatalom már tud az infiltrátorról, és mindent elkövet a kézrekerítéséért, de állandó lépéshátrányban van.

Nézzünk végig még egyszer a Kerten, csodáljuk a még romlatlan Univerzum működését, és gyönyörködünk az imában, amit Ádám és Éva mondanak lefekvéshez készülődve. (A ford.)

Eközben a Nyugat legtávolabbi	539
hosszúsági körén, ahol az ég	539
a földhöz és az óceánhoz ér,	540
a nyugvó nap lassan leáldozott,	541
és merőlegesen vetette a	541
Paradicsom keleti kapujára	542
esti sugarait. Ez alabástrom,	543
felhőkbe nyúló szikla volt,	544
látszott messziről, s egyetlen kanyargós,	545
meredek úton lehetett elérni	546

a Földről: egyetlen magas bejárat,	546
a többi durva szirt, fenyegetően,	547
megmászhatatlanul emelkedett.	548
A sziklaoszlopok közt Gábiel, ¹	549
az angyali őrség vezére ült,	550
várta, hogy leszálljon az éjszaka,	550
körülötte a Mennyek ifjúsága	552
fegyvertelenül gyakorlatozott,	551
vitézi tornán, de kezük ügyében	552
sorakoztak az égi fegyverek:	553
a gyémántban és az arany tüzében	554
szikrázó lándzsák, pajzsok, sisakok.	553
Ide száguldott Uriel; ² lesiklott	555
az estén át a Nap egy sugarán,	556
ahogy egy hullócsillag töri át	556
az őszi éjszakát, mikor tüzes	557
permetek ³ nyomaszíják a levegőt,	557
jelezve a tengerésznek, melyik	558
égtáj felől tartson heves szelektől.	559

Sietve mondta: <i>Gábiel, neked</i>	560
<i>juttatta a munkát a sorsvetés:</i>	561
<i>örködni, és szigorúan figyelni,</i>	562
<i>nehogy ezt a boldog helyet gonosz lény</i>	562
<i>megközelítse, vagy nehogy bejusson.</i>	563
<i>Ma délben buzgó szellem érkezett</i>	564
<i>a szférámhoz; úgy tűnt, többet akar</i>	565
<i>megtudni Isten művéről, de főleg</i>	566
<i>az emberről, Mindenhatónk legújabb</i>	566
<i>képmásáról. Megfigyeltem az útját,</i>	567
<i>a röppályáját, ahogy leviharzott,</i>	568
<i>és az Édentől északra, a hegynél,</i>	569
<i>ahol először leszállt, észrevettem</i>	570
<i>az ocsmány szenvedélyektől homályos</i>	571
<i>és Mennytől idegen tekintetét.⁴</i>	571
<i>Figyeltem, de takarásba került.</i>	572
<i>Attól félek, előmerészkedett</i>	574
<i>a száműzött seregből valaki</i>	573
<i>a mélyből, hogy új bajokat okozzon.</i>	574
<i>Gondosan keresd, és találj meg őt!</i>	575

1 Gábiel a főangyalok egyike, nevének jelentése: 'Isten ereje'.

2 Uriel, a Napban állomásozó főangyal, nevének jelentése 'Isten fénye [vagy tüze]'. Az eposz harmadik énekének végén a Sátán (egy fiatal kerub képében) Urieltől kér útbaigazítást a Föld felé.

3 Az antik meteorológiai tanokon alapuló kora modern felfogás szerint a hullócsillagok és az erős viharok a Földről felszálló *tüzes permetekből* keletkeznek.

4 A Sátán a 4. ének elején a Niphatész hegyére száll le, ahol a teremtett világot látva „befelhőzték az arcát / a szenvedélyek, és háromszor is / elsápadt az irigységtől, dühtől / meg a kétségbeeséstől, és ez / szétdőlt a kölcsönvett ábrázattól” (4.114–116).

A szárnyas harcos így felelt neki:	576
<i>Uriel, nem csoda, hogy tökéletes</i>	577
<i>észleléssel nagy távolságra ellátsz</i>	579
<i>a Nap fényes köréből, ahol örködsz.</i>	578
<i>Ebben a kapuban senki se jut</i>	579
<i>az iderendelt órségünkön át,</i>	580
<i>kivétel, akit ismerünk a Mennyből.</i>	581
<i>És a meridián órája⁵ óta</i>	581
<i>onnan egy teremtmény se érkezett.</i>	582
<i>S ha másféle, olyan hajlamú szellem</i>	582
<i>szánt szándékkal áthágta ezt a földi</i>	583
<i>határt, te is tudod, milyen nehéz</i>	584
<i>szellemi szubsztanciát anyagi</i>	585
<i>gáttal megállítani. De ha</i>	585
<i>ezekon a vonalakon belül,</i>	586
<i>olyasvalaki, akiről beszélsz,</i>	588
<i>bujkálna akármiféle alakban,</i>	587
<i>azt holnap hajnalig én megtudom.</i>	588
Ezt vállalta, és Uriel visszatért	589
az űrhelyére a fénylő sugáron,	590
melynek már felemelkedett a csúcsa,	590
és az Azori-szigetek alá	592
lenyugodott Napba siklatta őt; ⁶	591
akár az elképzelhetetlenül gyors	593
Legfőbb Égitest gördült napi útján,	592
akár ez a lomhább Föld hagyta el	594
kelet felé rövidebb fordulással	595
arany és bíbor visszfényel bevonva	596
a felhőket, melyek nyugati trónját	597
kísérik. ⁷ Eljött a nyugalmas este,	598
és ráhúzta józan liberáját	599
a dolgokra a szürke alkonyat.	599
A Csend kísérte, a vad és madár	600
– az fúvel bélelt vackán, ez a fészken –	601
lapult, és csak az éber csalogány	602
énekelte egész éjjel szerelmes	603
dalát; örült a Csend; élő zafirtól	604
izzott az égboltozat, és a Vénusz ⁸	604
– amely a csillagsereget vezette –	605
uralkodott legtündökletesebben,	606
mígnem felhők között, fenségesen,	607
a felkelő Hold – az utód királynő –,	608

5 A meridián órája: dél.

6 A lenyugvó nap már a horizont mögött van, sugarai viszont még elérik a Paradicsom keleti kapuját, a *felhőkbe nyúló* (4.544) *magas bejáratot* (4.546). Uriel ezen a lejtős napsugáron siklik vissza űrhelyére.

7 Milton a ptolemaioszi (geocentrikus) és a kopernikuszi (heliocentrikus) felfogást is ismerteti, de egyiket sem részesíti előnyben.

8 Az esthajnalcsillag (az eredetiben *Hesperus*).

végül páratlan fényét megmutatta,	608
s ezüst palástját a sötétre dobta.	609
És ekkor ezt mondta Évának Ádám:	610
<i>szép hitvesem, az éjszakai óra</i>	610
<i>és minden, ami most pihenni tért,</i>	611
<i>emlékeztet minket a nyugalomra,</i>	612
<i>mert Isten a munkát és pihenést,</i>	613
<i>ahogy a nappalt és az éjszakát is,</i>	613
<i>egymás utáni rendben szabta ki</i>	614
<i>ez embernek. Az elalvás időben</i>	614
<i>jövő harmata lágy és álmosító</i>	615
<i>súllyal lehullva szemhéjunk lezárja.</i>	615
<i>Más teremtmény egész nap tétlenül</i>	616
<i>kószál, kevés pihenés kell neki.</i>	617
<i>Az embernek, naponta, megszabott</i>	618
<i>testi vagy szellemi munkája van,</i>	618
<i>amely a méltóságát igazolja –⁹</i>	619
<i>s a Menny figyelmét összes útjain.</i>	620
<i>Más élőlény munka nélkül barangol,</i>	621
<i>s a tetteit nem tartja számon Isten.</i>	622
<i>Holnap, mielőtt az új reggelünk</i>	623
<i>Keleten sávot húz a fény legelső</i>	623
<i>közelítésével: már felkelünk,</i>	624
<i>kedves munkánkkal re-formálni ott</i>	625
<i>a virágos ligetekben, és itt</i>	626
<i>a zöld fasorokban, a déli sétánk</i>	626
<i>helyén a túlburjánzó ágakat,</i>	627
<i>melyeknek a mi csekély művelésünk</i>	628
<i>csak játék, s a mienknél több kezet</i>	628
<i>kíván, hogy visszanyessék a szeszélyes</i>	629
<i>gyarapodást; meg a virágok és</i>	630
<i>a csöpögő mézga, mely szerteszórvá,</i>	630
<i>összevissza borítja a talajt: azt</i>	631
<i>fel kell szedniünk, ha könnyen akarunk</i>	632
<i>lépni. És most az éj pihenni hívó</i>	633
<i>a Természet akarata szerint.</i>	633
<i>A teljes szépséggel felékesített</i>	634
<i>Éva erre: Alkotóm,¹⁰ fejedelmem,</i>	635
<i>vita nélkül engedelmeskedem</i>	636
<i>parancsodnak; ezt így rendelte Isten.</i>	636
<i>A te törvényed Isten, az enyém</i>	637
<i>te vagy. A nő legboldogabb tudása</i>	638
<i>s dicsősége, ha nem tud többet ennél.</i>	637
<i>Megáll az idő, ha veled vagyok,</i>	639
<i>s nem változnak a kedves évszakok.</i>	640

9 Ld. Ter 2,15: „Az Úristen vette az embert, és Éden kertjébe helyezte, hogy művelje és őrizzé.”

10 Alkotóm: az eredetiben az *Author* szó létrehozóra és tekintéllyel/hatalommal (autoritással) rendelkező személyre is utalhat.

<i>Szép a rigók varázslatos zenéje,</i>	642
<i>az üde reggel, és mikor a Nap</i>	641
<i>virágra, gyümölcsre, minden növényre</i>	644
<i>kelet felől áraszt sugarakat;</i>	643
<i>fellelegzik a gyönyörű vidék,</i>	643
<i>harmattól szikrázik, s eső után</i>	646
<i>a gazdag földből illatokat old;</i>	645
<i>szép, ha jön a kellemes este, szép</i>	647
<i>a csendes éj, a csalogány, a Hold,</i>	647
<i>s a Menny ékkövei: csillaguszály.</i>	649
<i>De se a hajnal a rigósereggel,</i>	651
<i>se felkelő Nap, se az üde reggel,</i>	650
<i>se fű, se fa, se gyümölcs, se virág,</i>	652
<i>se gazdag föld, mely édes illatát</i>	653
<i>szikrázó harmatban, esőben oldja,</i>	653
<i>se este, se csendes éjszaka Holdja</i>	654
<i>csalogánnyal, se égi ékkövek,</i>	655
<i>se a csillagfény nem szép nélküled.</i>	656
<i>De mért ragyognak egész éjszaka?¹¹</i>	657
<i>Ez a dicsőséges látvány kiért van,</i>	657
<i>ha az alvás minden szemet bezárt?</i>	658
<i>Erre a közös ősrünk így felelt:</i>	659
<i>Isten és ember lánya, remek Éva,</i>	660
<i>adott a pályájuk, hogy holnap estig</i>	661
<i>a föld körül, megszabott rend szerint,</i>	661
<i>kontinensről kontinensre befussák,</i>	662
<i>a még meg nem született nemzeteknek</i>	663
<i>szolgáltatva az előkészített</i>	664
<i>világosságot. Kelnek, nyugszanak,</i>	664
<i>másként az Éj visszanyerné a teljes</i>	665
<i>sötétséget: a régi birtokát.</i>	666
<i>A Természetben s az összes dologban</i>	667
<i>kioltaná az életet, amelyre</i>	667
<i>nemcsak fényt ontanak ezek a lány</i>	668
<i>tüzek, de más és más hatásaikkal</i>	669
<i>melegítik, szítják megfelelő</i>	669
<i>heviükkel; táplálnak és temperálnak.</i>	670
<i>Vagy a csillagok az erejüket</i>	671
<i>részben kiárasztva, mindent, ami</i>	670
<i>növekszik a Földön, alkalmasabbá</i>	672
<i>tesznek, hogy az erősebb napsugárral</i>	673
<i>befogadják a kiteljesedést.</i>	672
<i>Ezek tehát, habár látatlanul</i>	674
<i>az éjszaka mélyében fénylenek,</i>	674
<i>mégsem hiába. És éppígy ne gondold,</i>	675
<i>hogy ha nem létezne ember, a Mennynek</i>	675

11 Éva fontos kérdése Ádám kíváncsiságát is felkelti – aki, amellet, hogy itt megpróbál magyarázatot adni, később, az eposz 8. énekének elején, ugyanerről érdeklődik Rafael arkangyaltól.

<i>hiányoznának a megfigyelők,</i>	676
<i>s Istennek a dicséret. Milliónyi</i>	676
<i>szellemteremtény láthatlanul itt lent</i>	677
<i>jár a Földön akkor is, ha mi alszunk,</i>	678
<i>s ha ébren vagyunk. És mindannyian</i>	679
<i>szemlélik szüntelen dicsőítéssel</i>	679
<i>a műveit, nappal és éjszaka.</i>	680
<i>Gyakran hallottunk az erdők felől,</i>	680
<i>vagy visszhangos dombok lejtőiről,</i>	681
<i>éjjél körül étheri hangokat:</i>	682
<i>szólóban, vagy egymásnak válaszolva</i>	683
<i>énekelték meg a nagy Alkotót.</i>	684
<i>Amíg csapatokban őrséget állnak</i>	685
<i>vagy éjszakai őrzőjüket,</i>	685
<i>hangszerük zengése mennyeien</i>	686
<i>érint meg, egyesítve az arányok</i>	687
<i>harmóniáját; és az énekük</i>	687
<i>kiméri, felosztja az éjszakát,</i>	688
<i>Mennybe emeli gondolatainkat.</i>	688
<i>Így mentek, beszélgetve, kéz a kézben,</i>	689
<i>magukban, boldog lugasuk felé,</i>	690
<i>amelyet a legfőbb Telepítő</i>	691 ¹²
<i>kiválasztott nekik, mikor az összes</i>	691
<i>dolgokat megalkotta, hogy az ember</i>	692
<i>örömmel éljen velük. A tető</i>	692
<i>a legsűrűbb fedél lombszövedékből,</i>	693
<i>mirtusz és babér és magasra nőtt,</i>	694
<i>erős, jó szagú levelek. Akantusz</i>	695
<i>minden oldalról, s illatos, tömött</i>	696
<i>sövényszövet a zöldellő fala;</i>	696
<i>szépséges virágok: jázmin meg írisz</i>	697
<i>az összes árnyalatban; és a rózsá</i>	698
<i>nevelte magas virágkoronáját,</i>	699
<i>s állt össze mozaikká; lent a földön</i>	700
<i>ibolya, sáfrány és jácint hímizte</i>	701
<i>gazdag intarziával a talajt,</i>	702
<i>színesebben a legértékesebb</i>	702
<i>emblémák berakott köveinél.¹³</i>	703
<i>A többi lény, állat, madár, rovar,</i>	704
<i>féreg, nem mert ide bejönni: félték</i>	704
<i>az embert. Ilyen védett és ilyen szent</i>	706
<i>lombos lugasban Szilvánusz,¹⁴ se Pán</i>	705

12 Isten, vö.: Ter 2,8: „Az Úristen kertet telepített Édenben”.

13 Az *emléma* itt: szimbolikus jelentőséggel bíró képzőművészeti alkotás, pl. díszfal, díszített padló vagy fal stb. Az első emberpár lugasában a virágok is emblemikusak: az ibolya a szerénység, a jácint az okosság, a jázmin a szeretetreméltóság stb.

14 Szilvánusz, Pán és Faunusz félig kecske, félig emberformájú antik erdei istenségek.

sem aludt soha (bár ők kitaláltak),	707
se Faunusz, se a Nimfák nem időztek.	708
Itt, ezen az intim rejtekhelyen	708
díszítette a nászágyát először	710
virágfüzérrel, fűszeres füvekkel	709
menyasszonyként Éva, s mennyei kar	711
énekelt nászdalt azon a napon,	711
mikor a násznagy angyal ósapánkhoz	712
meztelen szépségben elhozta őt	713
bájosabban, szebben felékesítve,	714
mint Pandórá ¹⁵ akit az istenek	714
minden ajándékukkal felruháztak	715
– ó, ennek is szomorú vége lett –,	715
s amikor Jáfet ostoba fiához	716
Hermész elhozta őt, ő törbe csalta	717
az embert tündéri tekintetével;	718
Zeusz így állt bosszút Prométheuszon,	719
mert ellopta az istenek tűzét.	719
Így értek védett lakukhoz, megálltak,	720
megfordultak, és a nyílt ég alatt	721
imádták Istent, aki létrehozta	722
az ég boltozatát, a levegőt;	722
Földet s Mennyet – melyre felnéztek, íme –,	723
és a Hold káprázatos glóbuszát,	723
és északon a csillagszórta pólust:	724
<i>Teremtő, te alkottad meg az éjt,</i>	724
<i>és éppen így a Te műved a nappal,</i>	725
<i>mely, benne a megszabott feladattal,</i>	726
<i>amit elvégeztünk, most véget ért,</i>	727
<i>és ahogy Te rendelted, szeretetben</i>	728
<i>– a boldogságunk koronájaként –,</i>	728
<i>egymást kölcsönösen segítve telt el.</i>	727
<i>Es ez a gyönyörű hely a Te műved,</i>	729
<i>ahol a bőséged a földre hull,</i>	730
<i>túláradón, felhasználatlanul,</i>	731
<i>és kívánja az újabb résztvevőket.</i>	731
<i>Mindenható! Volt egy ígéreted:</i>	732
<i>hogy kettőnkől majd egy új faj ered,</i>	732
<i>betölti a Földet, s velünk magasztal</i>	733
<i>végtelen jószágodért, ha a Nappal</i>	734
<i>felébredünk, vagy várjuk adományod</i>	735
<i>– ahogy most is –, az alvást és az álmot.</i>	735

(Horváth Viktor fordítása, tudományos munkatárs: Péti Miklós)

- 15 Pandóra ('minden ajándék') az első nő, akit *Jáfet ostoba fia*, Epimétheusz ('későn gondolkodó'), Prométheusz ('előrelátó') testvére kap ajándékba Zeusztól egy dobozzal együtt, amelybe minden rossz be van zárva. Történetét Hésziodosz meséli el a *Munkák és napokban*. Hésziodosznál Pandóra, a mítosz reneszánsz feldolgozásai szerint viszont Epimétheusz nyitja ki a dobozt, rászabadítva a világra minden rossz és gonosz dolgot.